

## ПОВТОР ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ СИНТАКСИЧНОГО РИТМУ У ТЕКСТАХ СУЧАСНОЇ АМЕРИКАНСЬКОЇ ПОЕЗІЇ

*У статті представлено аналіз організації ритміко-синтаксичних конструкцій у текстах сучасної американської поезії, побудованих за принципом повтору. Представлено алгоритм метизації синтаксичного ритму, встановлено, що повторення рядків, які є синтаксично узгодженими інваріантними структурами, утворює монотонний, шаблонний ритм, а асиметричні та аграматичні за будовою рядки мають динамічний, ускладнений ритмічний малюнок.*

*Ключові слова: інваріантні структури, ритміко-синтаксичні кліше, асимілятивний / дисимілятивний ритм, ритмічна крива.*

Ритміко-синтаксична організація поетичного мовлення виступає тим засобом, за допомогою якого автор уникає монотонності та одноманітності у викладенні лексичного матеріалу задля деавтоматизації уваги та задля створення необхідного естетичного впливу на читача під час сприйняття текстів американської поезії [1, с. 64].

**Об'єктом дослідження** є синтаксичний повтор як ритмічний та структурно-семантичний засіб організації текстів сучасної американської поезії. **Предметом дослідження** є функціонування ритміко-синтаксичного повтору, що актуалізуються в єдності з іншими засобами у поетичному тексті. **Мета статті** полягає у виявленні особливостей організації рядків, побудованих на основі ритміко-синтаксичного повтору.

Ритм у поетичному тексті розуміємо як організованість мовленнєвого руху, яка базується на періодичній повторюваності окремих елементів цього руху і охоплює закономірності членування на окремі мовленнєві одиниці, їх

послідовність, зіставлення, взаємодію, виділення та об'єднання у вищі єдності – ритміко-синтаксичні єдності [3, с. 22].

Отже, ритм як конструктивний принцип організації поетичного мовлення, який є обумовленим за рахунок чергування різних фрагментів вірша, простежується на всіх рівнях віршованого мовлення: у фонетичній, словесно-ритмізованій, синтаксичній тканині вірша, а також на рівні семантики.

У своїй роботі ми досліджуємо поетичне синтаксично ритмізоване мовлення, тому згідно з так званою **рядковою теорією** основним типом організації та урегулювання поетичного мовленнєвого руху є **ритмічна сегментація** тексту, яка відбувається завдяки його членуванню на віршовані рядки [3, с. 10-11].

Так, основною ритміко-синтаксичною одиницею віршованого мовлення, на думку формалістів та структуралістів, є рядки [6, с. 177; 9, с. 115], які формуються за *принципом гармонії, пропорції та балансу* і характеризуються співмірністю та перебувають у парадигматичних відношеннях [6, с. 197]. Ритміко-синтаксична концепція характеризується певним порядком слів та словосполучень у кожному рядку, які базуються на повторі [1, с. 64], оскільки конструктивним принципом віршованого мовлення, на думку структуралістів, зокрема Р.Й. Якобсона, є *вертикальний ритм*, тобто ритм закономірно повторюваних, узгоджених між собою рядків, виражених певною синтаксичною конструкцією чи реченням [8, с.18].

Повтор ритміко-синтаксичних одиниць вірша чи їх частин використовується з метою акцентуації та вираження емоційного, збудженого стану у мовленні, що відрізняється фрагментарністю, іноді алогічністю побудови [2, с. 258]. Проте коли повтори синтаксичних конструкцій чи їх частин стають закономірністю, під якою ми розуміємо послідовне проявлення дії закону повторення, вони не виконують ніякої стилістичної функції.

У поетичному мовленні діє *подвійна сегментація* – поділ на рядки та речення (періоди) або словосполучення. Упорядкованість та композиційна організованість періодів сприяє композиційній урегульованості та

врівноваженості синтаксичних частин. Ритмічні одиниці – це разом із тим і одиниці звичайного синтаксичного членування мовлення, але в особливостях синтаксичної будови виражаються єдині принципи ритмічної організації поетичного художнього цілого [3, с. 11].

Кожний рядок є художнім засобом, за допомогою якого здійснюється вплив на читача, передається інформація, створюється художній образ. Вибір того чи іншого *ритміко-синтаксичного малюнку* створює композицію тексту, яка сприяє реалізації авторського задуму, оскільки ритм є компонентом стилю та індивідуальності *творчого методу автора* [1, с. 45, 104]. Ознаками індивідуального стилю викладення ритміко-синтаксичних форм є відповідність повторюваних однорідних ритміко-синтаксичних рядів художньому змісту, втіленого у них. Отже, ритміко-синтаксична композиція поетичного твору залежить від жанрового та тематичного спрямування, а також прийнятій у ньому позиції поета.

*Синтаксичні конструкції* (слово, словосполучення чи речення) мають діалектичну природу: з однієї сторони, це синтаксична форма (шаблон, модель), яка відрізняється відносною самостійністю та незалежністю, а, з іншої сторони, – частина більш складної, *ритміко-синтаксичної єдності*, яка характеризується рухливістю, гнучкістю та залежить від подібних сусідніх частин та від цілого.

Ритмізації поетичного мовлення сприяють *синтаксичні повтори*, під якими, вслід за І.Р. Гальперіним, ми розуміємо повторення слів, словосполучень або речень як ритміко-синтаксичних одиниць у складі більшого ритміко-синтаксичного цілого (наприклад, строфи) [3, с. 258].

Взаємодія рядків, які повторюються за синтаксичною та композиційною будовою, утворює *інваріанти* – *ритміко-синтаксичні кліше* та *формули* у результаті закономірної послідовності ритмізованих членів словосполучення чи речення – і сприймається читачем як *норма*. Рядок як інваріантна структура складає певну *ритміко-синтаксичну "матрицю"*, на яку накладаються мовні одиниці на вербальних етапах текстотворення з відповідним гармонічним, дещо монотонним та одноманітним ритмічним малюнком. Рядки тексту

американської поезії ХХ століття, на відміну від класичної поезії, є синтаксично неузгодженими (аграматичними) та нерівномірними (асиметричними) по відношенню до унормованих, пропорційних рядків. Такі рядки є *варіативними* у порівнянні з іншими, узгодженими, унаслідок відхилення від норми [7, с.38].

Отже, на відміну від класичних віршів, основою для яких слугує принцип *симетрії* з характерними для рядків ознаками повторюваності, пропорційності та впорядкованості, модерністичні тексти вирізняються асиметричною та аграматичною ритміко-синтаксичною організацією рядків.

Задля виявлення ритмізації синтаксичної системи поетичного мовлення пропонуємо такий **алгоритм** метризації синтаксичного ритму: 1) виділення повторюваної за структурою ритміко-синтаксичної одиниці – рядка; 2) визначення формальної схеми побудови цієї одиниці – побудова *еталонного синтаксичного метру*, виведення загального правила; 3) побудова формальної схеми *реального синтаксичного метру* усіх рядків тексту; 4) зіставлення еталонного та реального синтаксичного метру, виявлення схожості та відмінності на основі заздалегідь заданих структурних критеріїв.

За умов повторення рядків як синтаксично ритмізованих константних одиниць відбувається віршоване прирівнювання подібних (але не тотожних) конструкцій. У результаті зіставлення фраз та синтагм читач здатен виокремити домінуючі ознаки ритміко-синтаксичної організації, на фоні якої є виділеними змістові фрагменти тексту, які також взаємодіють. Отже, синтаксично організовані рядки, які повторюються у певній послідовності, є проявниками ритму [так само, с. 11].

Унаслідок використання синтаксичного повтору виділяємо такі підвиди ритму: 1) *асимілятивний ритм*, який характеризується регулярним повторенням конструкції (словосполучення чи речення) і який включає ядро із чітко фіксованим розположенням складових у послідовності "підмет – присудок" у початковій позиції конструкції, і 2) *дисимілятивний ритм*, який здійснюється як рух конструкцій з порушенням періодичності, або, при

збереженні загальної ізохронності, з ядром у певній послідовності, при надмірності або відсутності складових елементів ядра чи самої конструкції [4, с. 213-214]. Ми з'ясували, що унаслідок асимілятивного ритму утворюється рівний, монотонний, одноманітний ритмічний малюнок, в той час, як дисимілятивний ритм продукує рвані, стокатоподібні, нерівні ритмічні криві.

Ритміко-синтаксичну композицію поетичного тексту складають не тільки композиційно-синтаксичні форми, що повторюються, а також тематичні відрізки тексту, які характеризуються певними ритміко-синтаксичними властивостями. Так, ритм є завжди пов'язаним із змістом, тому *асимілятивним синтаксичним ритмом* характеризуються не емпатичні (нейтральні) рядки, в яких міститься актуальна інформація. А при *дисимілятивному синтаксичному ритмі* спостерігається функціональний збій семантичного змісту. Дисимілятивним синтаксичним ритмом характеризуються рядки, які мають емпатичні конструкції, що виражають авторську позицію і передають естетичну інформацію [4, с. 213-214].

Центральне місце у сучасній поезії займає *прийом анжамбеман*, який виконує *композиційну* (функцію побудови рядків, їх розташування) та *стилістичну* функції, але регулярність та повторюваність прийому анжамбеман здатна встановлювати, в свою чергу, нову інерцію, монотонність, перетворюючись на ритмічну метафору топтання на місці, на фоні якої синтаксично завершені рядки сприймаються як порушення "*інерції перенесень*" (за термінологією Є.Г. Еткінда) [10, с.109-149].

У результаті нашого дослідження, ми з'ясували, що основною ритміко-синтаксичною одиницею віршованого мовлення є рядки, які, повторюючись у певній послідовності, є проявниками ритму. Так, конструктивним принципом є вертикальний ритм, який продукується повторенням симетричних та асиметричних ритміко-синтаксичних рядків, утворюючи при цьому рівний, монотонний, одноманітний чи рваний, стокатоподібний, нерівний ритмічний малюнок відповідно. Ми також дійшли висновку, що стійка послідовність елементів, характерною ознакою якої є асимілятивний ритм, сприяє створенню

певної закономірності і, як наслідок, автоматизації уваги читача та його очікуванню під час сприйняття поетичного тексту. З метою подолання одноманітного, рівного, монотонного ритму автор здійснює трансформації у синтаксичній структурі рядка, що призводить до зміни асимілятивного ритму на дисимілятивний.

*Перспективою* подальшого дослідження є порівняльний аналіз ритміко-синтаксичної організації текстів сучасної американської поезії модерністичного та постмодерністичного напрямків.

### Література

1. Богатова Ю.А. Экспрессивно-синтаксические особенности ритма английской художественной прозы: Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Ю.А. Богатова. – Тула, 2004. – 120с.

2. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка / И.Р. Гальперин. – М., Издательство литературы на иностранных языках, 1958. – 460с.

3. Гиршман М.М. Ритм художественной прозы / М.М. Гиршман. – М.: Советский писатель, 1982. – 366с.

4. Гумовская Г.Н. Ритм как фактор выразительности художественного текста: на материале английского языка: Дисс. ... доктора филол. наук: 10.02.04 / Г.Н. Гумовская. – М., 2000. – 325с.

5. Жирмунский В.М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика: Избранные труды / В.М. Жирмунский. – Л.: Наука, 1977. – 407с.

6. Лотман М.Ю. Структура художественного текста / Ю.М. Лотман // Об искусстве. – Спб.: «Искусство-СПБ», 1998. – С. 14-285.

7. Москальчук Г.Г. Структура текста как синергетический процесс / Г.Г. Москальчук. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 296с.

8. Москвин В.П. Теоретические основы стиховедения / В.П. Москвин. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. – 320с.

9. Томашевский Б.В. Теория литературы / Б.В. Томашевский. – М.: Просвещение, 1981. – 239с.

10. Степанов А.Г. Семантика стихотворной формы: Фигурная графика, строфика, enjambement: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.01.08 / А.Г. Степанов. – М.: РГБ, 2003. – 186с.

**Аннотация. Шевелева-Гаркуша Н.В. Повтор как средство реализации синтаксического ритма в текстах современной американской поэзии.**

*В статье представлен анализ организации ритмико-синтаксических конструкций в текстах современной американской поэзии, построенных по принципу повтора. Представлен алгоритм метризации синтаксического ритма, выявлено, что повторение строк, которые являются синтаксически согласованными инвариантными структурами, образует монотонный, шаблонный ритм, а асимметрические и аграмматические строки имеют динамичный, усложненный ритмический рисунок.*

*Ключевые слова: инвариантные структуры, ритмико-синтаксическое клише, ассимилятивный / диссимилятивный ритм, ритмическая кривая.*

**Summary. Shevelyova-Garkusha N.V. Repetition as a means of realization of syntactic rhythm in modern american poetic texts.**

*This article focuses on revealing organization of the rhythmic and syntactic constructions of modern american poetic texts based on the repetition. It is presented the algorithm of metrization of syntactic rhythm, and is concluded that repetition of lines, which are syntactically coordinated invariant structures, evoke monotonous, trite rhythm, while asymmetric and agrammatical lines are characterized by dynamic, complicated rhythmic curve.*

*Key words: invariant structures, rhythmic and syntactic cliché, assimilative / dissimilative rhythm, rhythmic curve.*